

Consulta

Previa | Libre | Informada
para **Grupos**
de **Atención**
Prioritaria

T'UT'A HMÖÖ

DA NJA YA T'ANI 'MET'O, HINDA T'ET'I YA JÖ'I, DA SIPI XA HÑO YA
JÖ'I, KO T'EKË NË GA'THO MAJÖNI NË DA NJA NGU RA HOGA
'MUI YA HNINI NË YA 'MUI MENGU NT'AT'I.

Ya 'mefi xa thoki pa da nja nfats'i 'ra ya pa: Ge ya 'mefi xa thoki në ma da thege xta thogi 'ra ya pa, nuya 'mefi pa da mats'i ya jö'i thogi t'uts'a, ge honi nuna 'mefi da hoki nuya nthogi xa di nëkitho dega nt'uts'a habu hinda tsä ya jö'i da hñöni ra 'mehni xa t'ümbi nixi da mefise nö'ö ne, honge nuya 'mefi da goi pa da hogi nuya nthogi.¹

Pa nu'mu ya jö'i ma da juahni ra ts'utp'i, nuya 'mefi dega nfats'i, ge ya 'mefi di nsofo gatho honge di t'egi da t'ët'i 'na ts'utp'i pa nu'u ya jö'i tsit'i ra nthogi².

Nuya jö'i xa t'ëts'i pa da njuahni di thoni pa da gu 'na 'mefi habu da tsä da ñöhni ra hnini xa majöni.

To'o möö ge goge'äse 'na jö'i: Goge'ä ra födi pets'ise 'na jö'i njabu ngu pödi to'ose në goge'ä di ja da 'ñëna ge mengu ha 'na hmunts'i ha hnini.³

'Na jö'i mö to'oge'äse në ra 'mui di nëki ge höö njabu: Goge'ä möse 'na jö'i to'o ge'äse habu di nëki ge mengu ha 'na hnini menguwa habu 'mui ya jö'i tsit'i ra nthogi, njabu pets'i ya 'mede, ya he'mi, habu ëna ge höö mengu ha 'na hnini menguwa në tsit'i ra nthogi, në ya ts'utp'i da tsä da dini ge majöni ge njabu.

'Mefi habu ya jö'i di juahni to'o da 'ñets'i: Goge'u 'mefi habu di mpefi ya jö'i ge xa juahni ya jö'i nö'ö möö ha 'na he'mi, ha 'na ts'edi ts'utp'i dega ya jö'i di pefi nö'ö möö ya 'mehni në ya jö'i di poni ya 'mehni, ja 'ra di mpefi nuni 'Monda në ma 'raa di mpefi Nt'at'i në ma 'raa ha ya hmunts'i hnini.⁴

Ya 'mefi ja ge di juahni ya jö'i ha Ts'utp'i dega Ts'edi Di Pefi Ya 'Mehni gogehya:

- Nuni 'Monda: Ra Ts'utp'i Gatho 'Monda.
- Nuni Nt'at'i: Ra Ts'utp'i Döta Xeni Haj.
- Nuni ha Ts'utp'i Hmunts'i hnini: Ts'utp'i.

¹ 'Mehni 'Monda pa da Hinda thopi da nja, në da thöki ya Nt'utsa, xeni 15 Septimus.

² Ya Hmunts'i Ts'it'i ra Nthogí ge'u da Op'a ma sü 'Met'o nö'ö IEEG ge'u: ya jö'i menguwa, ya jö'i hindi xoge ra ndo'yo, ya jö'i hindi tsä ngu bi 'mui (donchu, döme) , ya botho jö'i në ya më Nt'at'i ge bi 'mui thi 'Monda.

³ Instituto Nacional Electoral y El Colegio de México. 2022. Födi xa thoki pa da födi 'mu da hogi ya 'mefi pa da mats'i ya jö'i në da thöki nö'ö hindi hopi da te ya hmunts'i ha ra hñöhni dega política en el Proceso Electoral Federal 2020-2021. Bi nja nt'a ni ma 17 ra 'rato nzönö ra jeya yo'mo 'nate ma 'rato ha: <https://repositoriodocumental.ine.mx/xmlui/handle/123456789/147274>

⁴ Secretaría de Gobernación. Sistema de información Legislativa. Bi nja nt'ani ma 'ret'a ma yoto ra yoto nzönö ra jeya yo'mo 'nate ma 'rato ha: <http://sil.gobernacion.gob.mx/Glosario/definicionpop.php?ID=31#:~:text=Se%20refiere%20a%20derecho%20y>

Ya 'mefi ge di juahni ya jö'i to'o da 'ñëts'i dega Ts'utp'i Ts'edi ge di poni ya 'mehni ge: Nuni 'Monda: Ya ts'utp'i di poni ya 'mehni ha Congreso de la Unión.

- Nuni Nt'at'i: Ya ts'u tp'i di poni ya 'mehni ha Congreso del Estado de Guanajuato.
- **Ya 'mehni ja dega ya njuhna ts'utp'i:** Goge'u ya 'mehni xa ntöte ya jö'i pa da ñut'i da mpefi ha Ya Ts'edi Ts'utp'i në nö'ö japa 'medi ra hnini.⁵ Nö'ö xeni 35 xa nt'ot'i ha Döta He'mi ha Tü ya 'Mehni 'Monda möö ge ya 'mehni xa ntöte ya jö'i pa da juahni ra Ts'utp'i, da tsä to'o da juahninë në da ñut'i ha 'na hmunts'i pa da hyoni hanja da mats'i 'Monda.⁶
- **Hanja da Thoki ya Hmunts'i pa da T'ëts'i 'na Jö'i dega Ts'utp'i:** Di möö hanja ma da nt'ot'i ya jö'i honi da Nts'utp'i pa da nt'ëts'i në da juahni ya jö'i. Ra hmunts'i oni 'na jö'i di gut'i 'ñüü në 'na jö'i da ñut'i 'mu nö'ö 'met'o hinda njabu.⁷
- **Habu töte jö'i pets'i ma ndunthi ya jö'i bi juahni:** 'Na fëni habu da t'ëna ge 'na jö'i bi nt'öte nge'ä bi mets'i ma ndunthi ya jö'i ge bi juahni.⁸ Ha Döta Xeni Hai Nt'at'i, ya 'mefi habu ya jö'i di juahni di t'ëts'i to'o pets'i ma ndunthi ya jö'i xa juahni:
 - **Ndöts'utpi döme o Ndöts'utpi 'mehñö de Döhni Nt'at'i.**⁹
 - **'Nate ma yoho ya 'mefi hioka 'mehni nuni ha Ngundöts'utpi Döhni Nt'at'i** ra thuhu 'Congreso del Estado de Guanajuato'¹⁰ Ya hmunts'i ge honi yá njuhni t'ëmbabi 'partido político' da tsä da hñuts'i ra thuhu yá hmunts'i pa da tsä da ntsa po 'na de ge nu'u 'nate ma yoho ya xeni 'mui ge ja ha Döhni Nt'at'i. Nuwa ha da tsä da bödi wa ndana ge'u xeni 'mui, 'mui getpu hanja di hege Döhni Nt'at'i <https://www.ieeg.mx/distritacion/>.

⁶ Ngundöts'utpi ha di Njuahni ya Ndöts'utpi ha Döhni Nt'at'i. Da 'nat'a hanja di nts'its'i ha ra 'mui. Bi thoni ra pa 'ret'a ma yoto de ra 'rato zönö jeya 'nate 'moo 'nate ma 'rato:

<https://igualdadydemocracia.ieeg.mx/index.php/violencia/derechos-politico-electorales/>

⁶ Döta He'mi 'Monda habu tu ya 'Mehni ya më 'Monda, 'Mehni 35, Xeni I, II y III.

⁶ 'Mehni de ya Ngundöts'utpi në Hanja di Nja ya Njuahni pa Döhni Nt'at'i, 'Mehni 184, 'met'o xeni nt'ot'i ge ngu 'nat'atho ko 'mehni 185.

⁶ Ngundöts'utpi 'Monda Ha di Njuahni ya Ndöts'utpi. Hmunts'i Nt'ot'i ya Hmöö pa da Njuahni ya Ndöts'utpi. Bi thoni ra pa 'ret'a ma yoto ra 'rato zönö jeya yoho 'mo 'nate ma 'rato.

Ge da thini ha:

<https://centralelectoral.ine.mx/2018/07/23/glosario-electoral-principio-de-mayoria-relativa/>

⁶ Döta He'mi de nuni Döhni ge di Möndase në 'Yose de nuni Nt'at'i, 'Mehni 67.

⁶ Döta He'mi de nuni Döhni ge di Möndase në 'Yose de nuni Nt'at'i, 'Mehni 42.

Nu'mu xta ndui ya njuahna ts'utpi, ya jö'i nu'u ne da njuahni po ra ndunthi ya jö'i da njoo pets'i temë da 'yo da mömbi ya jö'i da deni pa da ge da njuahni ha ra 'mui, 'mui ra xeni 'mui habu bi hñuts'i ra thuhu.

§ Ndöts'utpi 'mehñö o Ndöts'utpi döme ha hnini në ya jö'i ge di supabi ra hño ya hnini . Ya hmunts'i ge honi yá njuahni t'ëmbabi 'partido político' pets'i te da hñuts'i ra thuhu ha 'na nxidi di xoge ge xa thoki ya hmunts'i ya jö'i pa da njuahni pa kada 'na 'mefi ha ya hnini. Ndöts'utpi 'mehñö o Ndöts'utpi döme në ya jö'i ge di supabi ra hño ya hnini ge di njuahni po ra ndunthi ya jö'i da njoo; nuna ne da möö ge ya jö'i nu'u 'o ha ra hmunts'i ge honi da njuahni o nu'u xa hñuxase ra thuhu ge 'yose pa da njuahni, ge da hñöts'i ma ndunthi ha ya njuahni ge'u da ntöte.

Fëni de hanja da njuahni tengutho ra ndunthi ya jö'i da juahni në da njuahni: Gehna fëni pa da njuahni to'o di 'yotpabi 'ñuu ya njuahni pa ge da t'umbabi ra 'mefi ya jö'i tengutho bi zoni ra ndunthi ha ya njuahni kada 'na ya hmunts'i ya jö'i ge honi da njuahni. Ge honi da ja da 'mets'i ra 'mefi ga'tho nu'u ya hmunts'i ya jö'i ge honi da njuahni. Ha Döhni Nt'at'i, nuya ya 'mefi ge di njuahni ha ya njuahni pa da ndöts'utpi ge ma da njuahni ko nuna fëni:

§ 'Ret'a ma goho ya 'mefi hioka 'mehni ha Ngundöts'utpi Döhni Nt'at'i ra thuhu 'Congreso del Estado de Guanajuato.

Ya hmunts'i ge honi yá njuahni ge t'ëmbabi 'partido político' pets'i temë da hñuts'i ra thuhu ha 'na he'mi ko hñöto ya hmunts'i pa da njuahni ya ts'utpi tengutho ra mahioni në da wönts'i nëë ma 'ra ya hmunts'i ge honi da njuahni nëë po nuna fëni po ra ndunthi ya jö'i da njoo ge da hñunts'i. Ya jö'i nu'u honi da njuahni de nö'ö he'mi pa da njuahni tengutho ra ndunthi ya jö'i da njuahni da tsa da mömbabi ge honi da njuahni pa ra hmunts'i, pe ge po ra 'mehni hingi pets'i temë da dege ya bojö da mömbi ra njuahni.

§ Ts'utpi 'mehñö në Ts'utpi döme ge honi da su ya jö'i ha hnini. Ya hmunts'i ge honi yá njuahni t'ëmbabi 'partido político' pets'i temë da hñuts'i ha 'na he'mi di xoge ge xa ñudi de 'na hmunts'i ya njuahni pa kada 'na de ya 'mefi ha ya hnini. Ya ts'utpi 'mehñö në ts'utpi döme ge honi da su ya jö'i ha hnini ge ma da t'umbabi 'mefi po ra fëni de hanja da njuahni tengutho ra ndunthi ya jö'i da juahni në da njuahni pa ge da ja ge ya hmunts'i ge pets'i tsi tuki ya jö'i da mets'i ra jö'i ha ra hmunts'i ra ndöts'utpi hnini.

¹ Döta He'mi de nuni Döhni ge di Möndase në 'Yose de nuni Nt'at'i, 'Mehni 109, Xeni I.

¹ Mehni de ya Ngundöts'utpi në Hanja di Nja ya Njuahni pa Döhni Nt'at'i. 'Mehni 189, Xeni III.

¹ Ngundöts'utpi 'Monda Ha di Njuahni ya Ndöts'utpi. Hmunts'i Nt'ot'i ya Hmöö pa da Njuahni ya Ndöts'utpi. Bi thoni ra pa 'ret'a ma yoto de ra 'rato zönö jeya 'nate 'moo 'nate ma 'rato. Ge da thini ha:

<https://centralelectoral.ine.mx/2018/07/30/glosario-electoral-principio-de-representacion-proporcional/>

¹ Döta He'mi de nuni Döhni ge di Möndase në 'Yose de nuni Nt'at'i, 'Mehni 42.

¹ Mehni de ya Ngundöts'utpi në Hanja di Nja ya Njuahni pa Döhni Nt'at'i. 'Mehni 189, Xeni II.

¹ Mehni de ya Ngundöts'utpi në Hanja di Nja ya Njuahni pa Döhni Nt'at'i. 'Mehni 188, 'mefa xeni nt'ot'i.

¹ Döta He'mi de nuni Döhni ge di Möndase në 'Yose de nuni Nt'at'i, 'Mehni 109, Xeni II.

¹ Mehni de ya Ngundöts'utpi në Hanja di Nja ya Njuahni pa Döhni Nt'at'i, 'Mehni 189, Xeni III.